

UREDNIŠTVO IN UPRAVA
Videm - via Vitt. Veneto, 32
Tel. 33-46 - Poštni predal 186
Glavni in odgovorni urednik
VOJMRIR TEDOLDI
Tisk. Lucchesi - Gorica

MATAJUR

GLASILO SLOVENCEV V VIDEMSKI POKRAJINI

Sped. in abb. post. II° gruppo

N A R O Č N I N A :
Za Italijo: polletna 400 lir -
letna 700 lir - Za inozemstvo:
polletna 700 lir - letna 1200 lir
Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 30 lir

Leto XV - Štev. 10 (303)

Udine, 1. junija 1964

Izhaja vsakih 15 dni

Za pravice Slovenske jezikovne skupnosti

S svoje seje, ki je bila 21. maja t. l. v Gorici, je izvršni odbor Slovenske kulturno gospodarske zveze sklenil poslati političnim strankam v deželi Furlanija - Julijska krajina sledeče pismo:

«V teku so priprave za ureditev deželnih uradov, pri čemer je v veljavi načelo, da bodo nastavljeni prvenstveno uradniki, delegirani iz že obstoječih javnih uradov. Ni nam znano, da bi v teh uradih bil zaposlen uradnik, še manj pa funkcionar slovenske narodnosti.

Slovenska kulturno - gospodarska zveza je obvestila vašo stranko — podobno kakor vse ostale stranke, ki se sklicujejo na ustavo — o svojem stališču do dežele z izjavo, ki jo je sprejel njen izvršni odbor dne 5. marca 1964. leta. V tej izjavi je v prvi točki navedena pravica, da lahko pripadniki slovenske etnične skupine uporabljajo svoj jezik v osebnih ali uradnih odnosih s predstavniki političnih, upravnih in sodnih oblasti in da imajo pravico dobiti odgovor, dokumente in potrdila v svojem jeziku.

Iz te točke izhaja druga, ki govori o nujnosti nastavitve tolikšnega števila uradnikov slovenske narodnosti, da se omogoči izvajanje zgoraj omenjene pravice. To potrebo in zahtevo je tolmačila SKGZ v omenjeni izjavi od 5. marca 1964 dobesedno: «Ko se bodo osnovali deželni uradi in ustanove, bodo morale deželne oblasti namestiti primerno število uradnikov in funkcionarjev, ki obvladajo slovenski jezik.»

Gre za načelno, za pripadnike slovenske narodnosti, ki prebivajo na področju dežele, pa za življenjsko važno vprašanje, zato upravičeno pričakujejo, da že prvi in bistveni ukrepi dežele ne bodo razočarali in da bodo prežeti z duhom statuta, ki zagotavlja narodnostnim manjšinam nemoten razvoj.»

POBUDA POSLANCEV K. D.

Za pouk v materinem jeziku albanski manjšini v južni Italiji

Demokristjanski poslanci Ruffini, Federaro, Restivo, Cassiani in drugi so predložili poslanski zbornici za odobritev načrta zakona, ki vsebuje posebne določbe za pouk v osnovnih šolah v italijanskih občinah albanskega porekla. Gre za 62 občin v 12 pokrajinah z okrog 200.000 prebivalci. Tri občine so v pokrajini Palermo, osem v pokrajini Catanzaro, 27 v pokrajini Cosenza, šest v pokrajini Potenza, pet v pokrajini Campobasso, tri v pokrajini Foggia, ena v pokrajini Avellino, tri v pokrajini Lecce, dve v pokrajini Taranto, ena v pokrajini Reggio Calabria, dve v pokrajini Pescara in ena v pokrajini Matera.

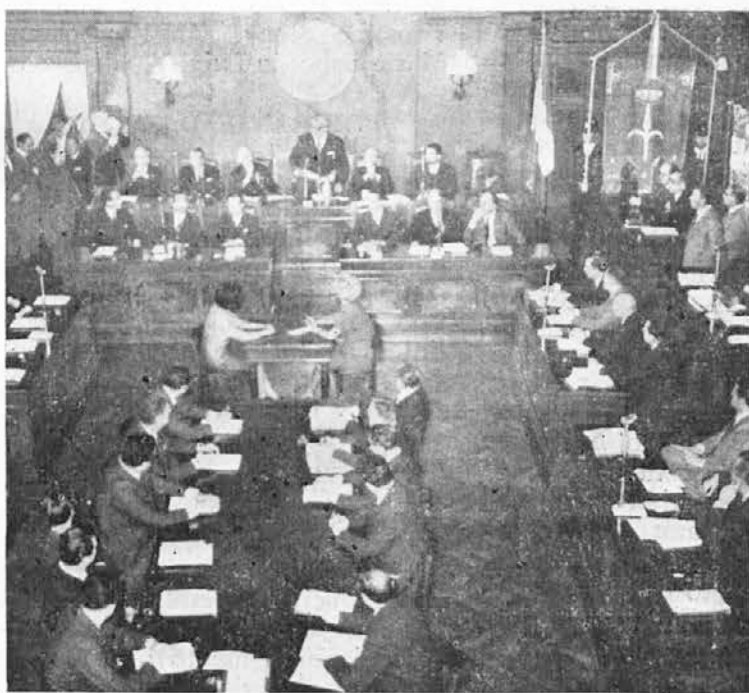
Zakonski predlog predvideva, da se mora v osnovnih šolah republiških občin, v katerih se običajno govori italijansko - albanski jezik, opravljati pouk v povezavi z jezi-

(Nadaljevanje na 2. strani)

KO BO SESTAVLJENA NOVA DEŽELNA VLADA

Naša jezikovna skupnost ne bo smela biti več zapostavljena in zapuščena

Predsedstvo deželnega zbora izvoljeno - Delovni program bo pripravljen čez kak teden - Se bodo uresničili tudi upi Slovencev videmske pokrajine?

NA LEVI: Otvoritev zasedanja prvega regionalnega parlamenta, ki se je vršilo v prostorih sejne dvorane tržaške občine.

NA DESNI: Začasni predsednik De Sandre iz Sacile (na sredi), kateremu je bila dana naloga, kot najstarejšemu izvoljenemu poslancu, da otvori prvo sejo skupščine. Ob strani sta dva najmlajša poslancata: Jarc iz Doberdoba (na levi), ki je pri vojaki in so mu dali dopust, in Bianchini iz S. Vito.

A SINISTRA: Seduta di apertura del primo Parlamento regionale tenuta nella sede provvisoria del Municipio di Trieste.

A DESTRA: Il Presidente provvisorio De Sandre di Sacile (al centro) che, quale più anziano eletto, ha avuto l'onore di aprire i lavori della prima assemblea regionale. E' assistito dai due più giovani Consiglieri: lo sloveno Jarc (a sinistra) di Doberdò, che per la circostanza, trovandosi sotto le armi per obbligo di leva, ha usufruito di una licenza straordinaria, e Bianchini di S. Vito al Tagliam.

Dne 26. maja se je vršila v sejni dvorani tržaške občine prva seja izvoljenih poslancev pete avtonomne dežele s posebnim statutom Furlanije - Julijske Benečije, ki se je rodila z volitvami 10. maja t. l. Ob tej priliki je tržaški župan izrekel prisotnim dobrodošlico in pri nesel pozdrav v imenu mesta.

Za predsednika deželnega zbora (ali deželne skupščine) je bil izvoljen demokristjan Doro De Rinaldini iz Trsta, za podpredsednika Giacomo Pellegrini (KPI) iz Osoppa in Cesare Devetag (PSDI) iz Gorice, za sekretarja Enzo Moro (PSI) iz Tolmeča in Emma Pittino (D.C.) iz Venzona. Predsedstvo sestavljajo torej trije Furlani (eden od teh, in sicer Moro, pripada karnijski skupnosti), en Goričan in en Tržačan.

Za sestavo deželne vlade (ali deželnega odbora) bo sklicana nova seja s pozivom poslancem na dom. Sklicanje deželne skupščine bo vsekakor v kratkem in mi računamo prav na vlado, ki jo bo ta izvolila in na katero se tudi obračamo.

Pa začnimo z razlago težkega stanja, v katerega so padle iz enega ali drugega vzroka posebno naše hribovske vasi. Ne bomo sedaj naštevali kdo nosi največjo odgovornost za takšno obupno in zaskrbljeno stanje, hočemo pa omeniti zakaj zapuščajo naši ljudje svoje domove in se izseljujejo v notranjost Italije in v inozemstvo. V prvi vrsti je krivo temu previsoko obdavčenje, pomanjkanje kakršnekoli zaposlitve na domačih tleh, da bi mogli zaokrožiti picke dohodka, ki jih dajejo naše slabo donosne kmetije in nenehno naraščanje cen blaga široke potrošnje in vsega, kar je potrebno za ekonomski razvoj, kar je potrebno za ekonomski razvoj, za izboljšanje kmetijstva, za izgradnjo dobrih cest in za dvig kulture (slovenska jezikovna skupnost videmske pokrajine bi rada uživala, kot ji pritiče, iste beneficije, ki jih uživajo italijanski državljani slovenskega jezika na Goriškem in Tržaškem); in končno, da se ustvari tudi pri nas v

vel od trpljenja in dela drugih. Vsekakor pa vemo tudi mi, da je potreben denar za dobro delovanje dežele, saj brez tega nam ne bo mogla pomagati, in vemo tudi, da jo je treba znati upravljati, za kar nimamo nobenega dvoma.

DESETLETNI PLAN ZA EKONOMSKI PREPOROD HRIBOVSKIH KRAJEV

Vemo tudi, da so poslanci političnih strank, katerim gre največja zasluga, da se je ustvarila peta dežela s posebnim statutom, predložili parlamentu za odobritev osnutek zakona, da bi se dodelilo naši deželi 400 milijard (to je 40 milijard letno), ki naj bi služile desetletnemu planu za ekonomski preporod hribovskih krajev, za izboljšanje kmetijstva, za izgradnjo dobrih cest in za dvig kulture (slovenska jezikovna skupnost videmske pokrajine bi rada uživala, kot ji pritiče, iste beneficije, ki jih uživajo italijanski državljani slovenskega jezika na Goriškem in Tržaškem); in končno, da se ustvari tudi pri nas v

Furlaniji primerna industrija, ki bi zagotovila delo našim delavnim in lojalnim ljudem.

Razen strank, katerih poslanci so predlagali omenjeni zakon, se zdi, da so vsi ostali proti zahtevi, da bi končno prenehalo težko ekonomsko in socialno stanje, v katerem se nahajajo posebno hribovski in pod gorami ležeči predeli Furlanije.

SLOVENC V FURLANIJ ZAHTEVAJO SVOJE NEDOTAKLJIVE PRAVICE

Mi se pa, kar se tiče milijard, ki bi jih morala dati država naši deželi, strinjamo, ker bi se moglo samo na ta način izboljšati splošno stanje, posebno ono v videmski pokrajini kjer živi slovensko govoreče prebivalstvo in sicer v dolini in sodelinah Nadiže, Idrije, Krnahte, Terske doline, doline Režije, Kanalske doline in gorskih vseh jezikovno mešanih občin od Tavorjane pri Cedadu do Gorjanov.

Trdijo, da ni sredstev. Pri tem pripominjamo, da bi se moglo tu in tam na kak način zmanjšati nekatere velike izdatke in naj bi se poleg tega bolj ob-

CL. 3 POSEBNEGA STATUTA
V deželi se priznava enakost pravic in ravnanja vsem državljanom, naj pripadajo kateri koli jezikovni skupini, z zaščito njihovih etničnih in kulturnih značilnosti.

ART. 3 STATUTO SPECIALE
Nella Regione è riconosciuta parità di diritti e di trattamento a tutti i cittadini, qualunque sia il gruppo linguistico al quale appartengano con la salvaguardia delle rispettive caratteristiche etniche e culturali.

davčilo tiste, ki morejo plačati in naj bi se tudi prepovedalo pošiljati v inozemstvo kapitale, ki bi morali biti vloženi tukaj, v Italiji.

Za nas res ni preveč prositi, da bi se potrošilo v desetih letih 400 milijard za dobro delovanje dežele, da bi se ji dali pogoji za njen razcvet in da bi se predvsem pomagalo zgoraj omenjenim krajem Furlanije, ki so najbolj revni, najbolj pasivni in najbolj zapuščeni v deželi.

S temi milijardami, in bile bi dobro vložene, naj bi se ustvarili povsod industrijski objekti, tudi pri nas, da bi se tako mogla zaceliti skeleča rana emigracije, zaradi katere so se skoraj izpraznile neštete slovenske vasi naše pokrajine.

Treba je, da deželna vlada izvaja takšno politiko, da bo dala tistim, ki so odšli in morda danes preklinjajo, ker se morajo potikati po svetu, možnost, da se vrnejo in da delajo na zemlji, kjer so se rodili, kjer imajo svoje najdražje in kjer počivajo njihovi predniki.

Cas je, da tisti, ki so do danes izkoriščali in zapovedovali, nehajo gospodariti in čas je, da tisti, ki so samo delali, ubogali in trpeli, zahtevajo svoje nedotakljive pravice.

panorama

ODGOVOR rimskega časopisu

Giuseppe dall'Ongaro govori v svojem dolgem članku, ki ga je objavil v rimski dnevnik *«Giornale d'Italia»*, o našem listu in zadevah, ki se tičejo naše jezikovne skupnosti. Govori pa s takim tonom, da ne prepričuje in se celo zdi, da se mu toži po tistih časih, ko je bila v Italiji smatрана vsaka pokrajina, vsako mesto, vsaka vas za najbolj italijansko, za najbolj jašistično.

Pa spreglejmo velike napake in ne-točnosti, ki jih omenjeni časopis prinaša na dan svojih čitateljev, kateri so »orda tudi gotovo žalostni, ker je bil odpravljen jašizem; hočemo spregledati tudi tisto urekčnost, ko govori o naši ljude, ki so se priključili k Italiji «a oltre un secolo» (pred več kot eni stoletjem); tudi otroci vedo, da so Savojski prišli v Furlanijo šele leta 1866! Da bi podkrepil svoje trditve se pisec članka sklicuje tudi na znano izjavo, ki so jo podpisali župani adelle Valli del Natissone, del Cornaro e del Torre» z vidnim obstrukcionističnim namenom, da bi se ojačila protiregionalna borba, ki so jo vodile desničarske sile in da bi se istočasno prerečilo da bi se benečiji, ki jih predvideva člen 3 posebnega statuta, ne raztegnili na ozemlje videmske pokrajine, kjer živi slovensko govoreče prebivalstvo.

Ves članek je na splošno pisan v takšni tonu kot ga mora pisati samo človek, ki težko sliši govoriti o azaščiti jezikovni manjšini in ki mu ni prav, da obstajajo v Furlaniji in Julijski Benečiji tesne vezi med ljudmi italijanskega ali furlanskega jezika na eni strani in med ljudmi slovenskega jezika na drugi.

Iz vsega tega se razločno vidi, da obstoječe bratstvo med Italijani, Furlani in Slovenci boli današnje nacionaliste, kot to ni prijalo včerajšnjim asistom, kateri so se celo posluževali nezastidno kruti dejanj, da bi se skrivalo to bratstvo.

«Matajur», ki je za desničarske kroge trn v peti, je bil vedno, je in bo tudi v bodoče za to bratstvo, katerega želi še utrditi, da bo trajno in to naj vzame na znanje tudi rimski dnevnik *«Giornale d'Italia»*, kateremu svetuje o naj poroča o naših za eva i bolj objektivno in seveda z večjo točnostjo in resnostjo.

ZA VEDNO BOLJŠE KULTURNE STIKE

Ljubljanska filharmonija gostovala v Vidmu

Dne 30. maja je v velikem auditoriju »Zanon« v Vidmu v okviru vedno tesnejših kulturnih stikov med Furlanijo in Slovenijo gostoval orkester ljubljanske filharmonije pod vodstvom visoko kvalificiranega dirigenta Sama Hubada. S tem so vrnili nedavni obisk videmskega simfoničnega orkestra, ki je nastopil v Ljubljani pod vodstvom dirigenta Aladarja Janesa.

Dvorana, ki je ena največjih v Vidmu, je bila nabito polna ljubiteljev glasbe. Orkester je izvajal Lipovškovo »Suito za godala«, Stravinskega »Ognjenega ptica« in Čajkovskega »Simfonijo št. 5«. Navdušenje navzočih je bilo izredno veliko in na koncu vsakega izvajanja se aplavzi kar niso hoteli poleči. Ob zaključku je orkester izvajal še Gotovčev simfonijo »Kolo«, ki je tudi žela obilo priznanja.

Koncertu so prisostvovali tudi visoki politični in kulturni predstavniki iz Vidma, Trsta in Ljubljane. Med drugimi smo opazili v dvorani videmskega župana prof. Cadetta, predsednika pokrajine dr. Burtula, prefekta dr. Sandrellija, vicekvestorja dr. Testo in predsednika Pokrajinske turistične ustanove Barbina, ravnatelja videmske glasbene šole Aladarja Janesa. Med gosti iz Ljubljane so bili predsednik sveta za kulturo in prosveto pri republiškem izvršnem svetu prof. Ludvik Gabrovšek, republiški sekretar za

prosveto in kulturo Miloš Poljanšek, predsednik ljubljanske občine inž. Marjan Tepina. Iz Trsta pa se je koncerta udeležil generalni konzul S.F.R.J. Rudi Janhuba.

Kot vse dosedanje podobne kulturne manifestacije v okviru medsebojnih izmenjav, je tudi ta pomenila nov prispevek k vedno boljšim sosedskim in prijateljskim odnosom med obema sosednjima področjema.

Pod suverenim vodstvom dirigenta Sama Hubada je orkester izvajal brezhibno in pred glasbeno kultiviranim videmskim občinstvom še enkrat potrdil visok nivo glasbenega in koncertnega življenja v Sloveniji.

Iz Kanalske doline

NAVAL AVSTRIJSKIH TURISTOV

Topli dnevi privlačajo vedno več turistov v Trbiž in v ostale turistične kraje privlačne Kanalske doline. Največ ljudi pride iz sosednje Koroške, kajti ti pridejo obenem tudi na trbiški trg, kjer morejo po razmeroma nizki ceni nakupiti najrazličnejših predmetov. Ob praznikih je pa videti tudi precej italijanskih izletnikov in športnikov, ki zahajajo, kot na primer 28. maja, na nogometne tekme na Dunaj. Ta dan je šlo preko italijansko-avstrijske meje kar 3.800 italijanskih avtomobilov (okoli 15.000 ljudi).

Pa ne samo iz Koroške, tudi iz sosednje Slovenije prihaja vedno več ljudi v Trbiž. Skoda, da ni vzpostavljena redna mednarodna avtobusna proga Trbiž-Bled-Ljubljana ali pa, da bi šla preko meje železnica iz Trbiža do Bele Peči in Planice, kot je bilo pred vojno. Čudno se nam zdi, da ni na tej točki nobene redne prometne povezave med obema državama, če izzamemo dvakrat tedensko večerno vožnjo jugoslovanskega avtobusa Rateče-Planica-Trbiž.

Bela Peč

GRADNJA NOGOMETNEGA IGRISČA

Končno se bo nogometašem Kanalske doline le izpolnila davna želja: še letos bo dograjeno v Beli Peči moderno nogometno igrišče. Prav te dni je Turistično društvo (Azienda autonoma di soggiorno) v Trbižu dobila sporočilo, da je bila prošnja za posojilo 15 milijonov, ki bo služila za gradnjo, uslišana. Z gradnjo bodo začeli tele dni.

Iz Terske doline

VALENTIN SINICCO TRAGIČNO PREMINUL

Usò Tersko dolino anu okuolico ne globoko pretresla žalostna noticija, da je tragično preminul 78 letni invalid od uere Valentin Sinicco iz Brda. Mož se je pejoš s svojo karocelo anu se je na cesti, ke ne peje prout Viskorši, umaknu preveč na rob, ker se je bau, de ne bi trušnou u nek kamjon, ke mu je parhaju na prout, anu zatuò u je precipitiru globoko u dolino. Sobeto so ga pejali u špitaui, a zaki so ble

Izpod Kolovrata

POTENCIRANA VODOVODNA MRJEŽA

Začel so z djeli, de bojo potencial vodovod, ki daje vodo vasem Kras, Laze, Oconbrdo in Trušnje. Djelucem konzorcija pomagajo tud sudatje, de minirajo skale, ki jih kor odstranit, kjer bojo položil vodovodne tube. Stroški za tista djela znašajo 6.500.000 lir.

Fojda

SMRTNA NESREČA

Vse je zlo presunila žalostna noticija, de se je smrtno ponesrečiu 88 letni Feliks Topatig iz Čenebole. Mož je padu iz parvega nadstropja anu dobiu par padcu pretres možganov. Sobit so ga peljal v čedadski špitaui, kjer je pa potle umru.

njegove feride močno hude, so ga domači umrjet ta kiši.

Cjesta, posebnost tisti tronk med Sedliščom anu Brdom, na je zares tesna anu še slaba pouarh anu zatuò to pride tle dostikrat do nesreč. Zlo urgentno bi blo zatuò, de jo razširijo anu sistemirajo.

UMAR JE BEPO ROSEANO

Po dougi an-hudi boli je umar u videmskem špitaui 68 letni Bepo Roseano iz Njivice. Ranek u e biu oča sedmih otrok anu zlo poznau po usej okuolici kot onešt anu djeloven mož. Na njegov funereal so paršli usi sinouje, še tezej, ki no žive u ešteru anu dou po Italiji, numerozni raprezentanti drugih komunov, školarji iz Brjega anu Njivice, zaki njega sin u e maeštro anu use pouno judi iz usjeh okuoliških krajeu. Pogrebne svečanosti je opravil pre Žuan Sinicco, ki u e plevan u Vidulis par Dignanu. Parantadi nepozabnega rankega izrekamo naše sožalje.

Tavorjana

LICITACIJA BREZ PONUDNIKA

Komun je prejšnji teden dau na licitacijo djela za sistemacijo cješte, ki peje u Montino, a ni bluò nobenega ponudnika, zaki je bla cena baze (trauzz base) samo 16 milijonov 18 taužent lir. Kar so bli nareti progeti je preteklo že dosti cajta an cene (prezzi) so med tjem zlo narastle. Sadu bo komun poizkusu še enkrat s privatno licitacijo.

U zadnjem momentu smo izvjedali, de je komunu le uspelo dati na privatni licitaciji u apalt djela za gradnjo cješte, ki jih je preuzela impreza Luciano Cois iz Vidma. Stato bo dau za tista djela 14.935.000 lir kontributa, ostalo pa bo krila komunska administracija.

JAVNA RAZSVETLJAVA

Deželno skrbništvo za javna dela (Provveditorato Regionale alle Opere Pubbliche) je dalo vjedat, de je biu prožet za sistemacijo javne razsvetljave u Tavorjani an okuoliških vaseh sprejet. Predvideni stroški znašajo 10 milijonov lir s statalnim kontributom, ki ga bo komun muoru varnit u 35 letih.

SISTEMACIJA POTOKA KJARO'

Tele dni se je u našem komunu dosti guarilo o morebitni sistemaciji potoka Kjarò, ki prestopa ob

Iz Nadiške doline

CEDADSKI ŠAHISTI V TOLMINU

Člani čedadskega šahističnega krožka (Circolo scachistico civitalese) so se odzvali povabilu šahistov iz Tolmina. Pri prijateljskem srečanju so udobil za 2 in pu punto Čedajčani (končni puntegio je bil 3 prout 3 in pu). Čedadsko reprezentanco so sestavljali: Luigi Rizzo, Antonino Ceschiano, Luciano Zannier, Giuseppe Bernardi, Antonio Brollo, Angelo Colucci, Faustino Sione, Angelo Polano, Mario Sabot in Luigi Vendruscolo.

POBIRANJE DAJATEV

Čedadski davkarija je sklenila poslat po vaseh svoje zastopnike, de bojo pobrali dajatve in ne bo na to vižo korlo davkoplačevalcem izgubljeni cajta. V pondejak 8. junija bojo pobirali dajatve u Malini (Forame) u komunu Ahten, v torek 9. v Fojdi, v četrtek 11. v Ahtnu, v torek 16. v Tavorjani in v petek 19. junija v Prapotnem in Starem Mlinu.

SKRAJŠANI DJELUNI TJEDAN

Prejšnje dni so se zbrali čedadski trgovci in sklenil, de bojo od parvega julija naprej trgovine oblačil (abbigliamento) zaprte vsak pondejak dopudan.

MALI OBMEJNI PROMET

Mjesca maja je blo skuozi obmejni blok v Stupci nekaj manj prehodov kot aprila. V tjem cajtu je šlo čez mejo v Stupci 1.830 italijanskih in 1955 jugoslovanskih in drugih citadinov. Povarh tega je avtobus, ki vozi iz Čedada v Tolmin, prepeju 189 ljudi, avtobus Tolmin - Čedad pa 1.100.

NESREČA PAR DJELU. V špitaui so muorli pejat 34 letno Ernesto Kamunjero iz Špetra, zaki si je močno poškodovala čam-

pno nogo, kar je padla v hljevu, kar je fuotrata živino. Ozdravila bo v dveh tjednih.

Podbonesec

IZ KOMUNSKEGA KONSILJA

Na zadnjem komunskem konsilju so sklenil, de bojo dali izbujšat javno razsvetljavo v Črnem vrhu, urediti britof v Roncu in de se bojo izvedla u Mersinu nekatjera milioracijska djela. Ob koncu zasedanja pa so diskutirali še o špitalskih zadevah nekaterih ljudi iz komun.

Prapotno v Idrijski dolini

IZ KOMUNSKEGA KONSILJA

Na komunskem konsilju, ki se je riuniu preteklo nedeljo, so med drugim potrdili obračun (consuntivo) za lansko ljeto, sprejel spremembo statuta zdravniškega konzorcija Prapotno - Dolenje in sklenil odprjet kantir djela, ki bo sistemiru cjesto, ki peje iz Ibane prout britofu. Nazadnje so diskutiral še o sistemaciji vodovoda, za katerega so dobil od stata 5 milijonov lir kontributa.

PET MILIJONOV ZA VODOVOD

Ministrstvo za javna dela (Ministero dei Lavori Pubblici) je dalo našemu komunu pet milijonov lir kontributa za ojačenje vodovoda. Prošnja za dobit ta kontribut bi sigurno še ne bla rešena, če ne bi pri ministrstvu v Rimu posredoval videmski deputat Loris Fortuna.

Stara Gora

POGOZDOVANJE NA STARI GORI

Ljetošnje pomlad je dala šumska uprava (amministrazione delle foreste) pogozdit vse gole kraje na Stari gori. Kot vjemò, je tle precej kostanja, a so ga muorali izsekat, zaki je dobiu boljezen kanker. Na mjesto kostanja so sadu posadil kajšnih šest taužent smrečic in bora.

Sv. Lenart

EN MILIJON ZA TELEFON

Naš komun je dal družbi TELVE en milijon lir kot prispevek za napeljavo telefona v vasi Hlasta (Clastra), Hrastovje (Crostù) in Dolenjo Mjerso (Merso di Sotto). Ostale stroške za napeljavo bo krila država. Z deli bodo pričeli v kratkem.

VELIKA ŠKODA ZAVOJ GOSENIC

Senlenarški komun se je obarnu prejšnji teden na provincialni inšpektorat za agrikolturo s prošnjo, de bi jim ta pomagu par uničevanju gosenic, ki so se parkazale u nekatjerih vaseh in nardile veliko škodo na sadnem drevju in puoju. V nekatjerih krajih so razjedle vse listje in cvetje, de so ostale samo gole veje. Največ tje škodljivceu so zagledali v Jesici, v Zamiru in v Pičicu.

Ibana

PRAZNIK VINA

Poseben komitat, ki je bil ustanovljen, de poskarbi za program za praznik vina, ki bo od 4. do 6. julija, hiti s pripravami. Kjoske bojo postavil na vrtu grofije Gabrici, kjer bo tudi pokušnja zbranih vin.

iz prve strani

Za pouk v materinem jeziku albanski manjšini

kom, ki se tam govori in s krajevno tradicijo. Zakonski predlog predvideva tudi, da bo minister za javno vzgojo na podlagi mnenja komisije strokovnjakov, ki jo bo sam imenoval, predpisal programe, ki bodo vključeni u učne programe za osnovne šole. Za dosego usposobljenosti za poučevanje v osnovnih šolah občin albanskega pokraja bo moral minister za šolstvo poskrbeti za ustrezne tečaje pri vseučiliških zavodih, kjer obstajajo stole za albanski jezik in slovstvo.

V spremnem poročilu zakonskega predloga je rečeno, da je albanska, ki se govori u Italiji, pravi in resnični jezik po ustroju njegove sintakse in slovne, po podlagi, iz katere izhaja, in po tem, da se je ohranil v skoraj čistem stanju. Gre za jezik, ki se govori že skozi stoletja in ki je še nadalje edino ali glavno izrazno sredstvo prizadetega prebivalstva in ki je značilen za dragoceno bogastvo ljudskih tradicij, verskih običajev, navad ter posebnosti socialnega in družinskega življenja. To jezikovno in kulturno bogastvo, ki ga ne ščiti noben zakon — nadaljuje poročilo — mora biti ohranjeno.

KMETIJSTVO V FURLANSKI SLOVENIJI

Treba je napeti vse sile, da se poleg trgovine in industrije ojači tudi kmetijstvo

Naj v prvi vrsti predstavimo, čeprav samo bežno, ozemlje Furlanske Slovenije in njen sestav in še prav posebno področje »Pedemontane« in gorskih planot.

Doline Tera in Krnahte, ki so kratke in ozke in Nadiška dolina se spuščajo v ravnino preko vsega podgorskega področja in ločijo grebene in gorske planote eden od drugega, medtem ko se dvigajo na vzhodu Nadiže in Soče posamezne gorske tvorbe; in če iz ene strani značaj gorskih planot skoraj izginja, prevladujejo iz druge strani gričeviti grebeni, ki se spuščajo iz Matajurja (1643 m) in Kolovrata (z vrhom Kuk 1243 m) proti ravnini v pretežno vzporedni smeri proti Soči.

Na tem mestu omenimo, da so tri prečne doline: Venconasa, Muska in Učja. Vse ostale doline potekajo po dolgem Terska, Krnahtska in Nadiška dolina. Menjavajo zaprte soteske s širokimi kotlinami. V Nadiški dolini sta dva bazena: eden v gorah, ki začne pri Robiču na jugoslovanske teritoriji, drugi nižji pa je med Podbonescem in Čedadom, kjer se stekajo manjše Sovodenjska dolina, dolina Grmek in Senlenarška dolina. Obrobne doline Črneje, Maline (Ahten), Gričvo (Fojda), Kjarò (Tavorjana pri Čedadu) in Idrijska dolina pa so ravne in enolične, čeprav dovolj dolge.

Prava vodna bazena sta dva: enega tvorita Nadiža in Idrija (gornji in srednji tok), drugega pa hudournika Ter in Krnahta (gornji tok). Ter nastaja v Muzicah iz precej obilnega vira, medtem ko izvira Nadiža na večih krajih in je zato težko določiti začetni vir. In vsak način je gotovo, da izvira Nadiža na teritoriji tipanskega komunja.

Glede kanalov se govori o špeterskem (Nadiška dolina med Špetrom in Robičem), sovodenjskem (dolina Aborne - Rijeka), senlenarškem (dolina Kosce in Arbeča), idrijskem kanalu in še o drugih manjših. Vse te kanale, ki zavzemajo ozemlje devetih občin s slovensko govorečim prebivalstvom in šestih jezikovno mešanih (slovensko - furlanskih) imenujejo v Italiji v uradnih akcijah »Zona Montana Orientale dell'Alta Slavia«; to ime se nanaša prav na ozemlje, kjer prebiva izključno prebivalstvo slovenskega jezika, in sestavlja najbolj notranja področja in podgorski gričeviti predel, ki ga imenujejo »Zona Pedemontana e Collinare del

Friuli Orietale« (med Venzonom in Prapotnem v Idrijski dolini).

K »Montagna Orientale dell'Alta Slavia« pripadajo občine Brdo v Terski dolini, Tipana, in vse občine nekdanjega šempeterskega okraja: Srednje, Sovodnje, Grmek, Dreka, Sv. Lenart, Špeter Slovenov ob Nadiži in Podbonesec; ta zadnja občina je nastala iz občin Ronc in Tarčent, kjer je bilo v davnih časih osredotočeno vse politično, gospodarsko in versko življenje nekdanje »Landarske Banke«, ki ni bila drugega kot nekakšen parlament Nadiške in Sovodenjske doline, o katerem smo v preteklosti že večkrat pisali.

Pa preidimo k stvari sami.

Povejmo kar takoj, da so najvišje ležeči predeli nedonosni, ker so nerodovitni, čeprav se tu in tam razprostira nekaj bukovih gozdov. Zelo malo rodovitno je tudi predel ob vzhodu gora, kjer so zelo pusti pašniki. Bazen Zgornjega Tera, Zgornje Krnahte in Zgornje Nadiže so manj rodovitni nego zunanja pobočja Julijskih Predalp. Da na ozemljih občin Tipane in Brda docela manjkajo nekatere kulture kot na primer žito, vinska trta in murva, je pripisovati z gotovostjo klimatskim in lokalnim vzrokom. V Špeterskem okraju (doline in sodeline Nadiže) pa je možno pridelovati pšenico do skoraj tisoč metrov višine.

Goje tudi vinsko trto, a v tako mali meri, da ne predstavlja vir dohodkov, na katerega bi mogel kmet računati, da bo zadostoval za preživljanje družine. Največ vina se pridelava v občini Špeter, Podbonesec, Sovodnje, Sv. Le-

nart, nekaj manj pa v občinah Srednje, Grmek in Dreka, ki leže bolj visoko.

Nekaj več je koruze, a tudi te ni dosti, čeprav jo sade do višine 800 metrov; pridelek doseže le 20 q na hektar. Po navadi so skromne njivice v dolinah, da lažje prevažajo gnoj in prideleke, katere morajo po večini znositi na ramenih. Je torej razumljivo, da kljub vsemu trudu in kljub vsemu skrbnemu obdelovanju ne zadostuje pridelek žita, ki ga morajo prav zaradi tega kupovati na drugih trgih.

Razen nekaterih izjem je obdelovanje zemlje na splošno še zelo primitivno. Občuti se pomanjkanje strokovne izobrazbe in tudi ni sredstev, da bi se moglo nabaviti kmetijske stroje. Poleg tega tudi ni dovolj poljskih kolovozov in tovrstne živine, da bi prevažale umetna gnojila, ki so potrebna, da se izboljšajo zemljišča, ki jih gnojijo skoraj povsod samo s hlevskim gnojem in z malo lesnim pepelom.

Kaj je torej treba ukreniti, da se odpravi to zaskrbljeno stanje? Treba je takoj napeti vse sile, da se ustvari podlaga za kmetijsko gospodarstvo, ki bo zadostovalo za domače potrebe. Pa ne samo to, potrebno je tudi, da se ojači trgovinska dejavnost s sosednjimi področji (Jugoslavija) in da se ustvari v najbolj prikladnih krajih primerna industrija, ki bi mogla zaustaviti emigracijo.

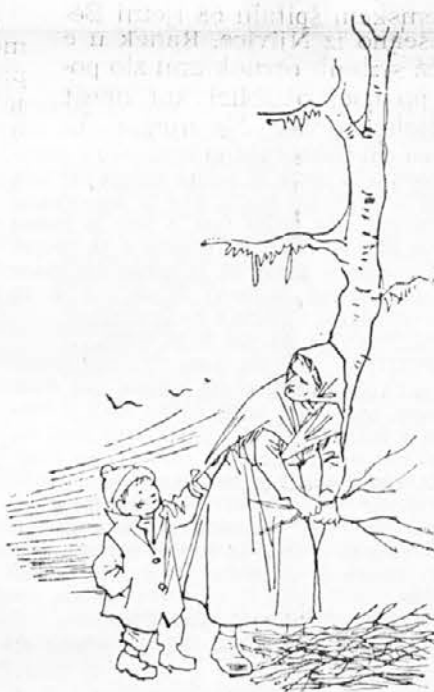
Drugič bomo obrazložili splošni organski načrt, ki ga bo morala, vsaj tako upamo, izvesti nova deželna vlada.

Andrej Fojdut

VPRAŠANJA

- »Kam pa so lastovke, mama, [zletele?«
- »Tja, kjer je sonce premagalo [mraz.«
- »Mama, pa bodo nazaj priletele?«
- »Kajpada, sinko moj, kadar bo [čas.«
- »Mamica, kaj so čebele pomrle?«
- »Ne, le v ulnjak so vse morale — [spät.«
- »Pa bodo še kdaj ulnjak si [odprle?«
- »Kajpada, sinko moj, ko bo [pomlad!«
- »Mama, zakaj pa je zima [snežena?«
- »Glej ga! Zato, da se zima naspi.«
- »Kam pa potem gre odeja [snežena?«
- »Sonce jo v bistre potoke stali.«

Vida Brest

Obdelovanje njiv v naših strmih bregeh je zares težavno in nedonosno. Vse je treba prinesiti in odnesti v nahrbtnem košu in se truditi od zore do mraka za kosček polente, katere se pridelava na takih njivah le za tri mesece v letu

KRATKE DOMAČE NOVICE

Ahten

TRIO NELLY, TIN IN TONI

Kaduò se ne puomne Argentine, Edija in Ermesa Croatto iz Ahtna, ki so odšli pred nekaj leti v Ameriko, de si tam zaslužijo kaj buojši kruh. An rjes, sreča jim je bla izredno naklonjena; pousod, kjer so nastopali kot pevci lahke glasbe, so žel dosti uspeha. Preca so zasloveli kot najbolj popularen trio pod imenom Nelly, Tin an Toni an nastopil u neštjetih mestih Amerike. Ljetos so paršli tud u Europo an ušafal parvi premio na eurofestivalu u Copenhagnu, katjerega smo pred nedougim gledali tud po televiziji. Nastopil so z velikim uspehom tud u Spaniji, Portugalski an Danski. Troštamo, de bojo preca paršli tud u rojstno vas an parnesli nekaj prekoceanskega veselja.

SUBID ŠE NIMAR BREZ VODE

Ljudje iz Subida se upravičeno partožujejo, zaki so še donás, čeglih so jim najmanj že stuokrat obečal, brez pitne vode. Preca bo paršla huda vročina in zmanjkalo bo še tisto malo vode, ki curlja iz fontane sredi vasi, ki je povarh

tega še motna. Če čejo ljudje pit malo buojšo vodo, muorajo iti ponjo v potok, ki teče kake tri kilometre za vasjo in tud ta voda seveda ni čista, brez mikrobov, zaki je tuò potok in ne izvir.

Pred ljeti so nekatjeri že zboljeli za tifusom in drugimi boljeznimi glih zavoj pitja nečiste in nezdružive vode in zatuò se ljudje sprašujejo kam naj se še partožijo, de bo kaj pomagalo. Na komunu so že večkrat razpravljali o tej reči, a do pozitivnega zaključka njeso paršli nobedankrat. Vse zgleda, de bo muorla priti na pomoč država, zaki stroški za napejavo novega vodovoda, zaki so vsi sedanji tubi nenučni, bojo precej veliki.

Gorjani

CESTA RTINJ - GORJANI ZAPRTA

Provincialna administracija je dala vjedet, da bo zavoj tehničnih razlogov cesta, ki vodi iz Rtinja (borgo Salt) v Gorjane (razpotje Zampariul) zaprta od 20. maja pa do 19. julija. Ta čas se bo ves trafik vršil samo po komunski cesti Gorjani - Maniago - Humin.

STANKA VILHAR

Sence pod Matajurjem

(ODLOMEK)

»Bom, gospa, bom,« je Tonka veselo odgovorila.

Stopili sta v kuhinjo. Tonka se je zavrtela po njej in stopila k lijaku, kjer je stala grmada posode, kot bi Schoberjevi bili že ves teden brez hišne.

»Takoj bom pričela,« je vzkliknila Tonka.

Gospa jo je smeje se gledala, »Kaj ti je danes, da si tako neunečena in vesela?«

Hm, ali naj ji povem, je pomislila Tonka. »Fanta imam, gospa!« je zdajci v eni sapi planilo iz nje.

»Fanta? Oh, seveda, vsa dekleta imajo fante, ene zares, druge za šalo.«

»Ne za šalo, ne! se je prestrašila Tonka. »Zares me ima rad,« je vsa rdeča in v ognju nadaljevala. »Prav zares!« je še z glavo kimala gospe.

Zdaj se je tudi gospa zresnila.

Trenutek jo je gledala in premišljevala.

»Opozoriti te moram, saj si še otrok! Vidim, da si od vsega tega že skoraj bolna. Dobro dekletu si in moram reči, da nisem bila še z nobeno tako zadovoljna.«

»Nič se ne more zgoditi, gospa. Morda je pri vas v mestu drugače...« Hotela je nadaljevati, a gospa jo je prekinila.

»Oh ti nori deklič, kako drugače?« se je gospa razburila. »Rad te ima, praviš. To je beseda, gola beseda in povrh še zelo poceni. Zapomni si to! Moški jo pobirajo za vsakim vogalom, kjerkoli jim pride prav. Igrajo se z njo kakor z lutko! Ne verjemi jim! Vsi so enaki! Tebe hočejo, tvoje telo, in ne tvoje ljubezni. Ljubezen jim je samo krinka, orodje, kakor svinčnik, da z njim pišeš, ali motika, da z njo sadiš koruzo. Golo orodje in nič več. Toda z njim se lahko obrežeš kakor s

steklom. In hudo bo skelelo! Prelepo bi bilo, če ne bi bilo vmes laži. Če že morajo lagati, goljufati, naj lažejo in goljufajo na semnju, v trgovini, pri denarju in ne pri ljubezni, ko zanjo ni treba ničesar odšteti razen iskrenosti. A te ni! Ljubezen je postala kakor umazana, strgana krpa, ki jo vlačijo po cestah, da pobere ves prah in obriše vsak vogal, krpa, za katero moški skrivajo svoj obraz in ob njo brišejo roke, češ tako pa tako:

»Saj sem jo imel takrat rad, toda zdaj je zopet tako, da imam rad drugo.« Tu se zanje vse konča. Ali ne zate, zate ne! Vidiš, deklica, to ni denar, ki bi ga terjala nazaj, to ni gotovina, ki bi jo lahko odnesla drugam, to je duševna tragedija, iz katere se stežka ali sploh ne izkoplješ več. Životariš iz dneva v dan, pomikaš se, hodiš kot obsedena in potem vidiš, kako poceni dajejo drugim isto blago, ki so ga ponujali tebi. Ljubezen jim pomeni toliko, kolikor otroku pisana igračka, ki jo zagleda v izložbi. Hoče jo imeti, cmeri se, cepeta, vse obljudi, dokler je ne dobi. Ali kmalu si zaželi druge lutke, morda slabše, a vendar druge. Na prvo pozabi

in ko jo zopet vidi, se mu zdi smešna stvar. Razcefra jo in čez nekaj časa najdeš med igračami le kos glave ali las kot edini spomin nanjo. Moški so veliki in povrhu še hudobni hudobni otroci. Zapomni si to!« Pogledala je Tonko in zdelo se ji je, kot da je ne sliši, da je sploh ni razumela. Opazila je, da se dekletu čudi, čemu se je bila toliko razgovorila in razburila, in bilo ji je, kakor bi ji v očeh razbrala posmeh: Saj vi ga ne poznate, sicer bi drugače mislili o njem!

Gospa je skoraj razočarana sedla, si z roko podprla glavo in se odsotno zazrla skozi okno v daljavo.

Tonka je molče podkurila in začela s pomivanjem. Skrivaj je opazovala gospo in se čudila njenim spremembam na obrazu. Še prejle svež, mladosten izraz in ponosna usta, komaj zaznavno potegnjena v nasmeh, so se v trenutku spremenila in obraz se je zaprl vase, postal starikav in nem. In v ta obraz, skoraj brez življenja, so se polagoma zarežale trde in ostre gube. Postal je siv in moreč. Nazadnje je bil kot otopel in je dolgo ostal tak.

Gospa Schober je grebla po spominu in se vrnila nazaj v leta, ko so tudi njej govorili kakor Tonki in se je bila tudi ona noro oklenila tiste puhlice. Kako strašno neumen in lahkoveren je človek v mladih letih! Taka sem bila tudi jaz, je razmišljala, ko se mi je bil mož približal. Bil je starejši, a leta me niso motila, pač pa me je motil njegov značaj. Temu sem spočetka pravila raztresenost, a svojo zmoto sem spoznala poročena in ko ni bilo več poti nazaj. Bila sem že poročena in kaj bi mi rekla mati, soska in kaj bi bilo z vsemi mojimi načrti in kaj bi počela sama, slamnata vdova? Bila sem brez sredstev, delati nisem znala, starši pa bi me zaradi sramote zapodili. Ostala bom! sem si ponavljala tudi potem, ko sem že spoznala možovo prevaro. Vedno so mi stale pred očmi materine besede: Zagotovi si bodočnost! To je danes ideal. Mati mi ni govorila o ljubezni, kot bi bila slutila, da je v zakonu ne bo, morda se nanjo ni niti spomnila, ali pa je bila pozabila, kaj vse spada v zakon poleg moža, dvojnih rjuh in dvojnih postelj.

(Se nadaljuje)

GLI SLOVENI E LA REGIONE

Un opportuno ordine del giorno

In questi giorni è stata rimessa ai Partiti politici della Regione e alla stampa quanto segue:

«Il Comitato direttivo della Slovenska kulturno gospodarska zveza (Unione culturale economica slovena) ha approvato all'unanimità nella sua seduta del 21 maggio 1964 il seguente ordine del giorno indirizzato a tutti i partiti politici, che si richiamano alla Costituzione repubblicana:

«Sono in corso i preparativi per l'organizzazione degli uffici regionali sulla base del principio che in essi verranno innanzitutto immessi impiegati, comandati da uffici pubblici già esistenti. Non ci consta che attualmente in qualcuno di tali uffici prestino servizio impiegati sloveni e tanto meno funzionari della stessa nazionalità.

«La Slovenska kulturno gospodarska zveza (Unione culturale economica slovena) ha già reso noto al vostro partito, come del resto anche agli altri raggruppamenti politici che si richiamano alla Costituzione, il suo punto di vista nei confronti della Regione con la dichiarazione approvata dal Comitato direttivo il giorno 5 marzo 1964. In tale documento ci si richiama, al primo punto, al diritto degli appartenenti al gruppo etnico sloveno di usare la propria lingua materna nei loro rapporti personali ed ufficiali con i rappresentanti politici, amministrativi e giudiziari e di ottenere risposte, documenti e certificati compilati nella propria lingua.

«Da tale constatazione deriva per conseguenza l'inderogabile esigenza di assumere un adeguato numero di impiegati di nazionalità slovena, onde rendere possibile l'attuazione del diritto di cui sopra.

«Pertanto la nostra richiesta si richiama alla formulazione: "Quando verranno costituiti gli uffici e gli enti regionali, le autorità regionali dovranno impiegare in essi un congruo numero di impiegati e funzionari che conoscano perfettamente la lingua slovena".

«Si tratta di una questione di principio che per gli appartenenti al gruppo etnico sloveno, che vivono nell'ambito della Regione, è una questione di vitale interesse. A ragione quindi attendiamo, che già i primi e decisivi provvedimenti della Regione non li disilludano e che tali provvedimenti saranno informati allo spirito dello Statuto della Regione che salvaguarda le rispettive caratteristiche etniche e culturali del gruppo etnico sloveno. Con distinti saluti!»

Su questo ordine del giorno, che facciamo anche nostro senza alcun indugio, il quotidiano degli agrari che si stampa a Udine ha voluto malignare un po' come del resto è suo costume quando si tratta di cose nostre.

Ebbene questo foglio, che è anche antiregionalista tanto per stare in carreggiata con la propria linea politica conservatrice ad oltranza e quindi antiprogressista, ad un certo punto, in sede di commento, dopo aver insinuato che con questo documento «vengono dilatati, e con la più bella disinvoltura di questo mondo, regalati anche al Friuli gli accordi di Londra», dice:

«Noi non siamo qui per esclamare "l'avevo detto io" ma per richiamare gli enti e le persone interessate a riflettere sulla questione posta dal consorzio degli enti sloveni ed a porre un limite a certe pretese (sic). Nella Regione gli italiani di lingua slovena devono trovare il loro posto nel rispetto delle leggi patrie e degli accordi internazionali, devono poter vivere e operare in santa pace e in piena libertà, ma non possono strappare

con richieste assurde e cercare di infilarsi, con subdole manovre, dove non sono di casa e dove non hanno niente da fare e da chiedere».

Più chiari e più... nemici di così non si può essere.

Noi invece a questo punto non solo ripetiamo di fare nostro quanto richiesto dalla Slovenska kulturno gospodarska zveza, ma chiediamo a nostra volta, anche in considerazione che a Udine verranno creati degli «Assessorati» o piccoli ministeri che sia, che anche nei riguardi della provincia di Udine vengano poste in atto le stesse disposizioni da adottarsi, come speriamo e secondo diritto, negli altri territori della Regione.

PIERI E TUNIN

TUNIN: Po folc ti trai, Pieri, nance tu mi saludis squasi.

PIERI: O ai masse pinsirs pal ciav; e po sta scalmane ca ven indenant mi sece, mi urte. E no uei nance ciacará e disi che dut a continue a cressi.

TUNIN: Ben ti perdoni, Pieri. O capis ance jo che scumizze a vigni silacie e che pitost di ciacará si ha voie solamentri di polsa.

PIERI: Just, ma jo no pues nance s'o voi. Mi tocie simpri sta sot par vie dal pagnut. Lui invece, s'al ul, al pues dut. Viódiel: lui nol a i miei pinsirs, che dal rest a son chei stes di ogni par om c'al sfadie in campagne par fa saltá fur un pagnut par lui e la so famee.

TUNIN: No soi d'accordo, Pieri. In zornade di uè no si po propi lagnasi.

PIERI: Ah no! Vaurdailu lui. E po, uile chi i disi? Isal maniere di fa par impedi che cassú da no no si vebi, cun tanc bravs oms c'o vin, nissun ca si difindi come ca si devi al Consei regional? E o vin tante bisugne paré nissun finore si è interessat di no.

TUNIN: Ma ce ustu pretindi, Pieri. Cassú e son duc sclávs, e po' no capissim nuje di nuje.

PIERI: Va ben. Ance jo soi un contadin, ma no je propri cussi. La int di cassú invece e je int che capis ne vorone. Solamentri che je masse buine. Buine di lavora, di sfadia e, pe so lealtà, buine ance di tasé e di supurtà dut; ance se je ore di finile di tignile in segozion e di cròdile gnogne e senze gnerv.

TUNIN: Met di bande sti robis, e dimi invece clar il to judizi propri su la question che mi par a ti interessi di più; insimis sul risultas des elezions regionalis. Sostu no stat content?

PIERI: I gi torni a dilu e sarai sciet. Content? No la fe. Par lui, pensi, miór di cussi no podévin lá.

TUNIN: Ce distu mai, Pieri. Duc' dov iessi contents.

PIERI: Eh, no, ciár sior Tunin. E je dute un altre ciosse. Duc' altris interès.

TUNIN: Ce distu mai. Al Consei regional o vin mandat dute int che farà il sió dove; no sta ve pore tu, e tu viodará.

PIERI: Sarà che sedi buine int, ma par disigi la veretát io no la pensi propri come lui.

TUNIN: Ce olevistu tu alore? Che fossin lás su di plui di chei che no vadin nancie in glesie?

PIERI: A son tanc che vadin in glesie, anche dutis lis domenis e lis fiestis di precet, e po Diu nus liberi; e a son tanc invece che no vadin in glesie, paré che si vergognin di dale d'intindi, ma che no mancin mai di fa onór a la lor perale, ai lors impegnos. Va ben che gnògnos andé ancemò e diaparine, ma uè o si viv in un mont c'al clamud fuert viars il progres. Uè bisugne tigni lontan il plui pusibil chei che uellin continuá a cunfundi

IN ATTESA DELLA FORMAZIONE DEL GOVERNO REGIONALE

Bisogna pensare anche alla nostra comunità linguistica

Eletta la Presidenza dell'Assemblea regionale - Il programma di lavoro sarà approntato tra qualche settimana - Le nostre speranze saranno realizzate

Il primo atto della Regione Friuli - Venezia Giulia nata col voto del 10 maggio scorso è stata la convocazione dei deputati eletti avvenuta il 26 u. s. nella sede provvisoria del Municipio di Trieste il cui Sindaco ha pronunciato parole di circostanza.

A Presidente dell'Assemblea (Camera regionale) venne eletto il democristiano Doro De Rinaldini da Trieste; a vicepresidente Giacomo Pellegrini del P.C.I. da Osoppo e Cesare Devettag del P.S.D.I. da Gorizia; a segretari Enzo Moro del P.S.I. da Tolmezzo ed Emma Pittino della D.C. da Venzone. La presidenza, quindi, si compone di tre Friulani (di cui uno, il Moro, fa parte della Comunità etnica car-

nica), di un goriziano e di un triestino.

Per la formazione del Governo regionale (o Giunta) i deputati verranno convocati a domicilio. La convocazione dell'Assemblea regionale ad ogni modo è da ritenersi assai prossima, ed è appunto sul Governo che da tale Assemblea verrà eletto che noi contiamo e al quale ci rivolgiamo.

E cominciamo col fargli presente la penosa situazione in cui versano le nostre Valli e le nostre Convalle le quali, per una ragione o l'altra, sono state finora oggetto di una cattiva politica. E questo spiega come da noi si è andata intensificandosi con tutti i mezzi la fuga delle popolazioni montane e come sia stato portato avanti un regime di pressione fiscale di sfruttamento dei loro magri redditi con l'aumento progressivo dei costi di generi di consumo e di quant'altro utile allo sviluppo economico della zona. Ed anche la svalutazione dei prodotti zootecnici e frutticoli ha costretto i nostri montanari ad andarsene per le dure vie del mondo.

Vi è stato in passato — mentre da noi, quassù, tutto continuava ad andar male, ma molto male — chi parlò di «miracoli economici» e di «anni felici». Anni felici, sì, ma che sono stati felici solo per chi è vissuto del lavoro e del sacrificio degli altri. Sappiamo ad ogni modo che per far funzionare con profitto la Regione occorrono soldi, ma sappiamo pure che è necessario sia bene amministrata; del che non vorremmo dubitare.

Sappiamo anche, e lo abbiamo appreso con una certa esultanza, che dei Partiti politici, cui va il maggior merito della creazione della quinta Regione autonoma a Statuto Speciale, hanno inoltrato una proposta di legge al Parlamento nazionale per l'ottenimento di 400 miliardi che dovrebbero appunto servire per un piano di rinascita decennale — ed in realtà i miliardi da spendere ogni anno sarebbero soltanto quaranta — per la montagna e l'agricoltura, perché si provveda alla viabilità e all'istruzione dei ragazzi (la Comunità di parlata slovena della provincia di Udine vorrebbe godere, secondo diritto, degli stessi benefici cui godono i cittadini italiani di parlata slovena residenti nei territori delle provincie di Gorizia e di Trieste); e, infine, che si crei una conveniente industria che assi-

curi lavoro alle braccia e all'intelligenza delle nostre laboriose e leali popolazioni.

Ma, salvi i Partiti proponenti, tutti e altri sembrano d'accordo per dire «no» a questa richiesta intesa a rompere finalmente una secolare situazione di depressione economica e sociale.

Noi invece siamo d'accordo circa i miliardi che lo Stato italiano dovrebbe cedere alla Regione perché essa possa farle ossa e migliorare la situazione in generale, specie quella esistente nei territori della provincia di Udine abitati da popolazione di parlata slovena, e specialmente della Valle e delle Convalle di Natisone, della Val Judrio, della Val Cornappo, della Val Torre, della Val Resia, della Val Canale e dei villaggi montani dei Comuni mistilingvi della «Pedemontana» da Montenars a Torreano e Cividale.

Si dice che mancano i fondi. Noi osiamo suggerire che si potrebbe dare un certo taglio a certe grossissime spese d'ordine vario e per certi versi incongruenti e inoltre che si facciano pagare le tasse chi le deve pagare e che non si lascino portare all'estero i capitali che devono essere impiegati qui da noi.

Per noi non è certo troppo chiedere che in dieci anni 400 miliardi vengano spesi per far vivere e lavorare la Regione per metterla in condizioni di rifiorire di aiutare soprattutto le zone suelencate che sono le più povere e le più abbandonate della Regione.

Sarebbero miliardi spesi naturalmente bene, e in primo luogo per creare ovunque delle attività produttive. Sì, creiamo un valido complesso industriale anche da noi, quassù, per frantumare la vergognosa piaga dell'emigrazione che ha semipopolato le nostre borgate e le nostre vallate.

Concludendo, bisogna che il Governo regionale faccia una politica che permetta a quelli che se ne sono andati, malecendendo forse di essere in giro per il mondo di tornare e di lavorare qui nella terra dove sono nati, dove hanno i loro affetti più cari e dove riposano i loro avi.

E' tempo che coloro che finora hanno sfruttato, profittato e comandato, cessino di farla ancora da padroni; è tempo che quelli che hanno soltanto lavorato, obbedito e sofferto, facciano sentire il peso dei loro sacrosanti diritti e puntino a un'esistenza degna di essere vissuta.

Servitù ed esproprio

Dalle nostre parti, alle condizioni di lavoro e di vita impossibili, si aggiungono le servitù militari che completano il quadro triste della vita in montagna dove i monopoli elettrici hanno trovato campo libero per gli espropri.

I numerosi bacini costruiti nel Friuli-Venezia Giulia hanno determinato, con l'abbassamento dei corsi d'acqua e con la deviazione di correnti in superficie e sotterranee, il disseccamento di intere vallate, la fine lenta di vaste fasce agricole; e tutto ciò senza risarcimenti di sorta. Da noi in particolare le centrali costruite nella Val Resia, nella Val Torre (Crosis e Vedronza) e nella Val Cornappo (Torlano), tutte centrali alimentate da corsi d'acqua scorrenti nelle nostre montagne, hanno creato benefici soltanto alle società. Infatti non solo gli abitanti delle zone citate non hanno usufruito di alcuna contropartita ma sono stati invece costretti a pagare spese volte un canone d'abbonamento luce superiore a quello praticato in città e in pianura.

In questo momento però interessa maggiormente il tanto discusso problema delle servitù militari. Si tratta, a ragion veduta, di una catena da spezzare, di una catena che imprigiona la vita, l'economia e lo sviluppo in genere di larga parte del Friuli; una catena insomma che impedisce ogni progresso. E poi vi è il problema degli espropri che continuano a prezzi addirittura irrisori.

A proposito di servitù e di espropri proprio in questi giorni il Presidente della Comunità Carnica senatore Michele Gortani, scienziato di fama mondiale e grande amico del nostro indimenticabile ed amato monsignor Ivan Trinko, ha chiesto che nella sua Carnia vengano eliminate le servitù militari e pagati i terreni espropriati dall'autorità militare fin dal 1939 e per i quali i vecchi proprietari pagano ancora le tasse. Ma casi simili si potrebbero citare anche di data assai più remota. Infatti perfino nel Canale di Ferro, nella Val Resia e nella Slavia Friulana si pagano ancora allo Stato le tasse per terreni espropriati durante la prima guerra mondiale.

Pertanto chi più ne risente di tale situazione sono i cittadini, sono le famiglie contadine vincolate dall'obbligo di non abbattere un albero, non alzare un muro, non rimboschire, non erigere una casa, se non col rischio di doverla abbat-

tere a proprie spese senza possibilità di indennizzo alcuno. Inoltre non si possono costruire strade, ed è il caso della strada da Ponte sul Natisone - Prosenico che non può essere portata a compimento a punto a causa delle servitù, strada che permetterebbe di collegare il paese Prosenico con le località contornate (Platischis, Bergogna, Caporetto, ecc.) e le quali potrebbe allacciare traffici e collegarsi da quell'isolamento dal mondo che ora rende la vita dura e difficile alla sua popolazione. Ma casi del genere se ne potrebbero citare ancora.

Le servitù, inoltre, sembrano addirittura controriproduttori nei riguardi dello sviluppo industriale e di quello turistico per noi non meno importante.

NOTIZIARIO DELL'EMIGRANTE

CIRCOLAZIONE E PARIFICAZIONE NEI PAESI DELLA COMUNITA'

L'on. Storchi, sottosegretario all'emigrazione, che in questi ultimi tempi ha compiuto vari sopralluoghi all'estero dove sono occupati lavoratori italiani, ha reso noto che i problemi dell'emigrazione europea sono di nuovo all'attenzione degli organi della Comunità Economica Europea specie per quanto riguarda la libera circolazione dei lavoratori e di conseguenza l'effettiva parificazione dei diritti inerenti al lavoro ed alle condizioni di vita fra i lavoratori nazionali e quelli provenienti da altri Paesi.

Non rimane dunque che augurarsi che ciò avvenga e che l'opera del Governo italiano, sul piano giuridico, sociale, assistenziale e di vigilanza, a favore della nostra manodopera all'estero, sia temporaneamente che residenziale, divenga più stretta e più fattiva specie per quanto riguarda la funzione di protezione, di tutela e difesa.